

TÖRTÉNETÍRÁSUNK MOZZANATA

ADALÉK A KORSZERŰ JUGOSZLÁV TÖRTÉNETÍRÁS METODOLÓGIÁJÁRÓL SZÓLÓ VITÁHOZ

Ismeretes, hogy az osztálytársadalmakban az osztályharc a legáltalánosabb és legátfogóbb társadalmi folyamat. Úgyszintén ismeretes, hogy az mindig és mindenütt konkrét társadalmi folyamat. A tudományos szocializmuson alapuló munkásmozgalom megjelenésétől az osztályharc egy olyan új minőséggel gazdagodik, amellyel korábban nem rendelkezett. A forradalmi munkásmozgalom olyan szubjektív erővé válik, amely hatásával megszünteti a társadalmi ellentétek ösztönszerű megoldását és az erőviszonyok spontán fejlődését az osztályharcban. Marx és Engels óta a forradalmi munkásmozgalom hatása az öt feltételező adott körülmények tudományos elemzésén és az osztályerők, a lehetőségek viszonyának és megoszlásának, valamint a forradalmi hatás irányelveinek kiértékelésén alapul. A beért társadalmi ellentétek progresszív megoldásáért folyó harcban a forradalmi munkásmozgalom kiépíti az osztályharc megfelelő stratégiáját és taktikáját, így a szocialista forradalom világ-folyamattá fejlődésében — a társadalmi ellentétek fejlődésével, az osztályharcban kifejezésre jutó erők viszonyával és megoszlásával feltételezett — meghatározott teljes stratégiai-taktikai tételek és irányelvek váltását észleljük. Ezekre az jellemző, hogy számítanak az egész világ forradalmi erőinek kölcsönös, összehangolt hatására és dialektikus egységére.

A proletár avantgarde stratégiai-taktikai tételeinek az osztályharcban megnyilvánuló fejlődésével kapcsolatban figyelemmel kísérhetjük azt az egységes, összetett társadalmi folyamatot, amely egyrészt a munkásosztály nemzetközi szolidaritásának kialakulásaként mutatkozik, másrészt pedig a tudományos szocializmusnak a munkásosztállyal való egyesítésére utal. Egészében véve, a szubjektív tényezőnek — a marxista tudományos öntudatnak — az osztályharcban, történelmi — minőségileg új — szerepéről van szó.

A munkások nemzetközi szolidaritásának megvalósítása az osztályharcban összetett folyamat, amelyben több tényező időnként kisebb vagy nagyobb hatást fejt ki. Marx, Engels és Lenin szerint három dolog a legfontosabb: — a proletár avantgardenak a demokráciához való viszonya, azaz hogy hogyan értelmezi a demokráciát, — hogyan harcol érte, vagyis hogyan szervezkedik ebben a harcban, és — mint harmadik, döntő jelentőségű dolog, a megfelelő időben történő és kimért akcióra való képesség.

A munkások megvalósított nemzetközi szolidaritásának mércéje az osztályharcban a munka erejének általános és alapvető kifejezése a tőke elleni harcban. Az osztályharcban a munkások nemzetközi szolidaritása kialakításának — a fejlődés történelmi feltételei és a forradalmi munkásmozgalom tevékenysége szerint megvannak a fejlődési szakaszai és fázisai. Feltételesen, e munka céljából, rá lehet mutatni a fejlődés három történelmi mozzanatára és az osztályharc három stratégiai-taktikai tételének szempontjából mutatni be őket.

1. VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

Marx—Engels legáltalánosabb, alapvető, történelmileg elsődleges tétele a munkásosztály nemzetközi szolidaritásának kialakításáról. Itt csak a leglényegesebb tételeit emeljük ki. A proletariátus osztályának a kapitalista társadalmi berendezés elleni harcát Marx és Engels a demokratizálódásért folyó harcnak, és minden társadalmi réteg, minden nemzetiség

szociális egyenjogúságának tekinti. A demokratizálódásért és az egyenjogúságért folyó harcral kapcsolatban ők rendkívül érthetően vetik fel és oldják meg a nemzeti érdek, valamint a proletáriátus osztály- és nemzeti érdeke viszonyának kérdését. Marx hangsúlyozza, hogy forradalmi értelemben a nemzet fogalma a társadalom függő viszonyban levő és kizsákmányolt rétegeinek érdekeit képviseli, amelyekért az adott körülmények között eredményesen csak a munkásosztály, illetve annak mozgalma tud küzdeni. Ilyen értelemben ő a proletár osztályharcot nemzeti harcnak nevezi.¹

Marx és Engels szerint a nagyméretű kapitalista árutermelés feltételei középette a többség érdeke nemzeti érdek, de nem minden össznemzeti érdek haladó és forradalmi. Csak a proletár érdekek képezik a nemzeti érdekekért, a többség érdekeiért, a társadalom valódi demokráciájáért folyó harc eszmei alapját, nem pedig a kis árutermelők, vagyis a kispolgárok érdekei is. A proletár érdekekért folyó harc az osztály nélküli társadalom, a teljes demokrácia felé vezet. A proletár érdekekért folyó harcban, Marx és Engels szerint, a proletár mozgalomnak kell, és kötelessége is, képviselni azokat a nemzeti érdekeket is, illetve a társadalom többségének azon érdekeit, amelyeknek kielégítése hozzájárul a társadalom demokratizálódásáért folyó harchoz. Stratégiai és taktikai szemszögből a proletár avantgarde forradalmi hatása abban rejlik, hogy felismeri a proletár és nemzeti érdekek egységének konkrét mércéjét, amely az adott történelmi feltételek között és az adott történelmi környezetben haladó; hogy ezt a felismerést átvigye az érdekelt tömegekre; hogy mozgósítsa és vezesse (szervezze) ezeket a tömegeket, a meghatározott társadalmi átalakulás megvalósítására. Amikor a proletár- és nemzeti érdekek mércéjének egysége kérdéséről határoz, a proletár avantgardenak, a társadalom demokratikusabb viszonyainak javára, végeredményben pedig a proletár érdekek, a proletár demokrácia javára kell döntenie. A nagyobb demokrácia a proletár mozgalom részére több lehetőséget jelent az osztályharc lebonyolításához. A társadalmi viszonyok demokratizálódásáért folyó harcban magának a proletár mozgalomnak is demokratikus szervezettnek kell lennie. Engels ezzel kapcsolatban azt mondja, hogy a proletár avantgarde demokratikus politikájának nemzetközinek, vagyis a nemzeti egyenrangúság politikájának kell lennie, amelyben minden népnek² egyenlő szabadsága van arra, hogy bekapcsolódjon a forradalmi harcba, a forradalmi mozgalomba.

Marx világosan és határozottan rámutat arra, hogy a nemzeti és osztályellentétek jelentős mértékben megegyeznek, azonosulnak, vagyis hogy a nemzeti egyenlőtlenség, a nemzeti leigázás fő oka a szociális egyenlőtlenség, vagyis az osztálymegosztottság a társadalomban. Ő azt mondja, hogy „a meglévő tulajdonviszonyok feltételezik az egyik népnek a másik részéről való kizsákmányolását.”³

A proletár mozgalom stratégiáját és taktikáját Marx és Engels konkrétan kidolgozták az 1848-as forradalmi eseményekkel, az ír és lengyel kérdéssel, úgyzintén a francia—porosz háborúval a Párizsi Kommunéval, és a maguk idejében, a társadalmi fejlődés más kérdéseivel kapcsolatosan.⁴ Ezért ők gondosan figyelemmel kísérték a nemzetközi viszonyokat, nemzetközi méretekben tanulmányozva az erőviszonyokat az osztályharcban. Számukra ez fontos, különösen a Párizsi Kommuné után, amikor belátták, hogy a proletár mozgalom akciója egy központban nem lehet sikeres, több kulcsfontosságú központ támogatása és egyidőbeni akciója nélkül. Ekkor Marx és Engels (vagyis az Internacionálé a londoni konferencián 1871-ben) ismételtelen és határozottabban hangsúlyozzák, hogy a munkásosztálynak az osztályharc eredményes vezetése és a politikai mozgalom megszerzése céljából politikai pártra van szüksége.⁵

Az Első Internacionálé munkájának megszűnése és egész sor szociáldemokrata, valamint szocialista párt létrehozása után Európában, Marx és Engels hangsúlyozzák egy új internacionálé jelentőségét, amely a munkáspártok együttműködésével spontán módon jön létre. Engels reméli, hogy Marx munkái alapján az új internacionálé tisztán kommunista jellegű lesz.⁶ Úgy véli, Oroszországban megérnek az események, amelyek révén a forradalmi avantgarde csatába kezd; hogy a forradalom számára egészében fontos annak németországi visszhangja, és mindez megteremti a nagyméretű fellépés pillanatát és a hivatalos, igazi internacionálét, amely többé nem lesz propaganda-, hanem akciójellegű.⁷

Marx és Engels már az Első Internacionálét erős központi, de egyben demokratikus szervezetnek képzelték el. Hangsúlyozták, hogy a proletár-mozgalomnak szembe kell szállnia a burzsoá kormányok gonosztevő külpolitikájával. Az internacionálét harci szervezetnek tekintették, amelynek feladata a munka felszabadítása és a nemzeti széthúzás megsemmisítése.⁸ A Második Internacionálé azonban nem ilyen volt. Engels kénytelen volt fellépni a francia, a német és angol munkásmozgalomban megnyilvánuló nacionalista törekvésekkel szemben, amelyek arra irányultak, hogy vezető helyet foglaljanak el a nemzetközi munkásmozgalomban.⁹ Csak Lenin Harmadik Internacionáléja volt a demokratikus centralizmus elvén megszerveve.

A társadalom demokratikus viszonyainak fejlődéséért és a munkásmozgalom demokratikus jellegéért folyó harc az, aminek Marx és Engels szerint a proletár avantgarde szükségszerűen alá kell hogy rendelje akcióját, ha az osztályharcban sikeresen akar ténykedni az erőviszonyok fejlesztésén. Lenin ezt a kritériumot a maga forradalmi gyakorlatában nagyon szigorúan alkalmazta.

2. A KOMMUNIZMUS SZÁMÁRA MEGNYERNI A MUNKÁSOSZTÁLY ÉS A PARASZTSÁG TÖBBSÉGÉT

Lenin forradalmi ténykedésében a központi helyet egészen az 1917-es februári forradalomig a burzsoá-demokratikus köztársaságért folyó harc foglalja el. Elsősorban az agrárkérdés megoldásáról van szó a cári Oroszországban, ahol a cári egyeduralom képében, valójában, a parasztság feudális függőségének számos és erőteljes maradványai uralkodnak, fékezve a kapitalizmus, a proletariátus osztálya kifejlődését, különösen durván visszafojtva a proletariátus osztályöntudatra-ébredését és szervezkedését. Lenin a cári Oroszország agrárkérdését a burzsoá fejlődés nemzeti kérdésének nevezi, illetve a „végső megszilárdulás nemzeti kérdésének Oroszországban a burzsoá fejlődés terén”¹⁰: vajon az orosz faluban a kapitalizmus orosz, vagy amerikai módon fejlődik-e ki. A proletár avantgardenak az agrár- (paraszt-) és nemzeti kérdéssel kapcsolatos álláspontját indokolva kitartóan bizonyítja, hogy Oroszországban a munkásmozgalomnak és politikai pártjának teljes erejéből kell támogatnia és megindítania a parasztság és a kispolgárság harcát a burzsoá-demokrata forradalom forradalmi befejezéséért (amely 1861-ben a jobbágyság felülről való megszüntetésével kezdődött), a minél demokratikusabb és szabadabb berendezésű burzsoá-demokrata köztársaság létrehozásáért, mert valójában ily módon kell küzdeni a burzsoázia elleni proletár-osztályharc kedvezőbb feltételeiért. A burzsoá-demokrata köztársaságért folyó harccal Lenin egyesíteni akarja a proletár és paraszti tömegeket, a cári önkényuralom ellen. Ő egyúttal nyíltan és világosan hangsúlyozza, hogy ez a harc a burzsoá uralom elleni proletár-osztályharc érdekében történik, amely elkerülhetetlenül következik a burzsoá-demokrata köztársaság keretén belül, és amely ilyen feltételek mellett annál könnyebb lesz, minél demokratikusabbak lesznek a körülmények. Hogy ezek minél demokratikusabbak legyenek, a proletariátusnak vezető erőként, szervezeten kell kötelezettséget vállalnia a burzsoá-demokrata köztársaságért folyó harcban. Ezért Lenin kiemeli, hogy már a burzsoá-demokrata köztársaságért folyó harc idején a városi és falusi proletariátusnak külön kell szervezkednie, hogy készen álljon és képes legyen a burzsoá-demokrata köztársaság megteremtése után azonnal folytatni a forradalmi harcot. Ezzel kapcsolatban Lenin megindokolja a proletariátus tudatos felszabadítási folyamata fejlesztésének szükségességét a burzsoázia eszmei hatása, a burzsoázia által lefektetett és meghatározott nemzetiségi érdekek szolgálatá alól. A nemzeti kérdés keretében tárgyalja a burzsoá-demokrata és szocialista köztársaság állami berendezése, ezen belül pedig az autonómia kérdését; egyúttal a párton belüli szervezési elvről is tárgyal. Ő fokozatosan, de nagyon alaposan a demokratikus centralizmus elve alapján építi ki az erős forradalmi pártot, valamint kifejleszti az osztályharc stratégiáját és taktikáját a cári Oroszország adta feltételek között. Eközben nagymértékben kifejezésre jut a megfelelő időben és kimért akcióhoz való érzéke.

Lenin értékelése szerint a nemzetközi körülmények az orosz forradalmat külön feladatok és nagy nehézségek elé állítják. Mivel a nemzetközi munkásmozgalom nagyon megerősödött és Ázsiában is elkezdődött a forradalmi demokratikus harc, elkerülhetetlen a nemzetközi burzsoázia reakciójának erősödése és valamennyi nemzeti forradalom kiéleződése. Az orosz burzsoázia mindinkább a nemzetközi proletár-ellenes és antidemokratikus folyamat felé tart. Az orosz proletariátusnak nem kell a burzsoázia soraiból kikerülő liberális szövegesekre számítania. Egyedül kell haladnia a maga útján, segítve a paraszti tömegeket, hogy erőszakkal oldják meg az agrárkérdést, azt a feladatot tűzve maga elé, hogy létrehozza a proletariátus és a parasztság diktatúráját, de nem szabad elfelejtenie, hogy harcai és győzelmei elválaszthatatlan kapcsolatban állnak a nemzetközi forradalmi mozgalommal.¹¹

Lenin — figyelemmel kísérve, tanulmányozva a társadalmi viszonyok és erők fejlődését Oroszországban, Európában, valamint az egész világon — kutatja a forradalmi krízis meg a forradalom végrehajtásának lehetőségeit. A fellépő imperialista háború egyetlen alkalmaként jelentkezik számára. Lenin kifejti azt a tézist, hogy az imperialista háborút lehetséges és szükséges is polgári háborúvá, szocialista forradalommal alakítani.¹² Álláspontja valójában a háború szembeállítását jelenti a háborúval. Példaként említi a Párizsi Kommünt, ahol a nemzetek közti háború polgárháborúvá fajult. Az ilyen átalakulás — mondja Lenin

— általában a kapitalizmus objektív feltételeiben rejlik, különösen az utolsó időszakában. A szocialistáknak kötelességük tevékenységüket csak ilyen irányba terelni.¹³

A Második Internacionálén belül azonban szakadás állt be a fegyveres, vagy a fegyver nélküli forradalom hívei között. A szocialista pártok erősödése a polgári parlamenti demokrácia feltételei között, valamint azok sikerei a választásokon a fejlett kapitalista országokban oda vezetett, hogy a fegyver nélküli forradalom mellett foglaljanak állást. Az ilyen állásfoglalás alapján a nemzeti kispolgári tudat rejtett, ezért Lenin ezt nem tartja marxistának.¹⁴ Hangsúlyozza, hogy az imperialista háború polgárháborúvá alakulásával kapcsolatos egyik lényeges, konkrét feladat sok országban a marxista elemek egybegyűjtésén való munkálkodás, hogy a forradalom céljából egy új internacionálét létesítsenek. Nemzetközi marxista szervezet létrehozása céljából önálló marxista pártok megalakítására törekszik, országos, illetve nemzeti kereteken belül.¹⁵

Az első világháború Leninnek megmutatta, hogy a burzsoázia hatása a tömegekre még mindig nagy. Ez a Második Internacionálét átható nemzeti elragadtatásban is kifejezésre jutott. Emiatt szól Lenin a proletariátus és a burzsoázia szervezettebb elkülönülési folyamata fejlesztésének szükségességéről, és ezzel kapcsolatban a munkásmozgalomban a szociál-sovinisztákkal való határozott, feltétel nélküli teljes szakításról, valamint a kizárólag marxisták egybegyűjtéséről.

Az oroszországi szovjet hatalom létrehozása, valamint az ellene irányuló katonai intervenció sikertelensége után Lenin nagy megalapozottsággal beszél az erők meghatározott egyensúlyáról világméretűekben. Az erőknek olyan egyensúlya ez, amelyben a kapitalizmus, habár anyagi erejét tekintve túlsúlyban van (a hadsereg, a fejlett termelés és általában a jóval nagyobb anyagi gazdagság), ideiglenesen nincs abban a helyzetben, hogy elfojtsa a szovjet hatalmat, hanem kereskedelmi viszonyra lép vele. Az osztályerőknek ez az — igaz, bizonytalan — egyensúlya mégis feltételt teremt a szovjet hatalom fennmaradásához, a szocializmus kiépítéséhez egy országban, de feltételezi az osztályharc új taktikájának szükségességét világvizonylatban. Az elért egyensúly nemzetközi jelentősége a forradalom előrehaladásában rejlik, mondja Lenin, és hogy az osztályerők viszonya — nemzetközi méretekben — a forradalom javára billen. A haladás azonban nem olyan egyenesvonalú, amilyennek a forradalmi erők várták. A legfejlettebb nagy kapitalista országokban a forradalom nem következett be. „Igaz, a forradalom fejlődik az egész világon — ezt elégedetten állapíthatjuk meg, — és csak ennek a körülménynek köszönhető, hogy a nemzetközi burzsoázia, habár gazdaságilag és katonailag százszor erősebb nálunk, nem tud elfojtani bennünket.”¹⁶

Lenin egyúttal belátja, hogy Európában a forradalmi hullám gyöngül. Új körülmények jönnek létre, amelyek között a kommunistáknak új forradalmi hullámra kell felkészülniük. Önmagukat felkészítve, meggyorsíthatják és felerősíthetik ezt a forradalmi hullámot.

1920-ban A „baloldaliság” a kommunizmus gyermekbetegsége című művében, Lenin a forradalmi tevékenység továbbfejlesztése céljából a proletár avantgarde legális és illegális harca összekapcsolásának hadművészetéről, az osztályharcban az előrenyomulás és visszavonulás ügyességéről, a kompromisszumos megoldások létrehozásában való jártasságról vitázik. Ezzel a munkájával, valójában nagy vitát kezd az új feltételek közötti forradalmi stratégiáról és taktikáról; a vitát azután a Harmadik Internacionálé második, de különösen a harmadik és negyedik kongresszusán folytatják. Lenin kiemeli, hogy a forradalmi munkásmozgalom az opportunistákkal, a szociál-sovinisztákkal, úgyszintén a „baloldali” kommunistákkal való harc átélése előtt áll.¹⁷

A szocialistákról Lenin azt mondja, hogy ők már csak a frazeológia és az emlékek szerint azok, cselekvéseikben pedig kispolgárok.¹⁸ Szerinte a Második Internacionáléban történt végleges szakadás, illetve a Harmadik Kommunista Internacionálé megeremtése óta a szocialisták többé eszmeileg nem tartoznak a munkásmozgalomhoz, hanem valójában a kispolgári demokrácia eszmei képviselői.

Lenin a hatalomért, a proletár diktatúráért folyó harc egyik lényeges feladatának tekinti az opportunizmus és a szociálsovinizmus, valamint a Második Internacionálé feletti győzelmet a munkásmozgalomban.

Lenin úgy értékeli, hogy az oroszországi forradalom győzelme után a világ politikai helyzete napirendre tűzte a proletariátus diktatúráját. A világpolitika minden eseménye elkerülhetetlenül egy központi probléma körül csoportosul: ez a világ burzsoáziájának a harca a Szovjet Orosz Köztársaság ellen, amely köztársaság köré a nemzeti kommunista mozgalmak és a gyarmatok nemzeti felszabadító mozgalmi csoportosulnak.¹⁹ Ő azonban azt mondja, hogy most — a megváltozott körülmények között — a forradalmat újból, bizonyos értelemben előlről kell előkészíteni. Új taktikát kell alkalmazni, új ismereteket szerezni a forradalmi gyakorlat alapján, az új feltételek között. A kommunista pártokat

megfelelő módon szervezetileg kell kiépíteni, termelői sejtek és a demokratikus centralizmus alapján, ami nem történt meg a Második Internacionálé pártjaival.

A kommunista pártok fiatalok, tapasztalatlanok, mondja Lenin, alig hogy elváltak a Második Internacionálétól. A szervezett proletariátusnak kisebb része áll mögöttük. A munkásosztály többségét meg kell nyerniük a maguk számára, kitartóan arra törekedni, hogy a munkásosztály minél egységesebben szálljon szembe a burzsoáziának a munkásosztály amúgy is nyomorúságos életszínvonaláé, a munkásmozgalom vívmányai és forradalmi erői ellen irányuló háború utáni támadásával. Lenin ezt az egységes proletár front taktikája kialakításának nevezte. A feladat nagyon nehéz volt. Az osztályharcban a kommunista, illetve a forradalmi munkásmozgalom ellen nem csak a burzsoá hatalom lépett fel, hanem a munkásmozgalom szociáldemokrata erői is, több-kevesebb tudatossággal, a burzsoázia mellett álltak.

A forradalmi erők elsődleges feladata a forradalmi párt megalakítása, mondja Lenin, és hogy pártba szervezve megtanulják előkészíteni a forradalmat.²⁰ „Egyetlen feladatunk most az, hogy erősebbé, okosabbá, „megalkuvóbbá” váljunk, és ezt meg kell mondanunk a tömegeknek. Utána pedig, ha ésszerűségünknek köszönve meghódítottuk a tömegeket, a támadás technikáját alkalmazzuk a szó legszorosabb értelmében.”²¹

Az októberi forradalom után Lenin hangsúlyozza, hogy a szocialista forradalom „amely az egész világ felett lebeg, semmiképpen sem áll minden országban csupán a proletariátusnak a saját burzsoáziája feletti győzelméből.” Az imperialisták ezt nem fogják megengedni, ők fel vannak fegyverkezve „a saját belső bolsevizmusuk ellen, és csak arra gondolnak, hogyan győzzék le a bolsevizmust otthonukban. Emiatt keletkezik minden országban polgárháború . . . Ily módon a szocialista forradalom nem lesz minden országban csupán és főképpen a forradalmi proletariátusnak a burzsoázia elleni harca — nem, ez az imperializmus által leigázott valamennyi gyarmat és ország harca lesz a nemzetközi imperializmus ellen . . . A munkásoknak az imperialisták és kizsákmányolók elleni polgárháborúja minden haladó országban megkezdí egyesülését a nemzetközi imperializmus elleni nemzeti háborúval.”²²

Az egységes proletárfront taktikájának kialakításában Lenin külön figyelmet szentel a munkásosztály és a parasztság szövetségének. Ő e kérdés révén kapcsolja össze a szovjet hatalom megszilárdulásának és a szocializmus kiépítéséhez szükséges feltételek megteremtésének belső folyamatát — az elmaradott és feldúlt Szovjet Oroszországban — a munkásosztály többsége és valamennyi leigázott réteg megnyerésének folyamatával a kommunizmus számára, a kapitalista országokban, valamint a nemzeti felszabadító mozgalmak erősödésének folyamatával a gyarmatokon és a függőviszonyban levő országokban.

A kizsákmányoló osztályokon — a nagybirtokosokon és a nagyburzsoázián — kívül, majdnem minden kapitalista országban megvan a kisiparosok és a kisbirtokosok osztálya. Ezekkel szemben — hangsúlyozza Lenin — nem lehet úgy eljárni, mint a nagyburzsoáziával és nagybirtokosokkal, akiknél a kisajátítást alkalmazták. Ezzel a tömeggel keveredik a munkásosztály kispolgári eleme is. „Az Oroszországban most kezdődő időszak jelentősége nemzetközi szempontból lényegében abban van, — ha a nemzetközi forradalmat egységes folyamatként vizsgáljuk — hogy a gyakorlatban megoldjuk a proletariátusnak Oroszország utolsó kapitalista osztálya iránti viszonyát . . . Nemzetközi szempontból hatalmas előrehaladásnak számít az a törekvésünk, hogy meghatározzuk a hatalmat kezében tartó proletariátus viszonyát az utolsó kapitalista osztály, a kapitalizmus legmélyebb alapja, a törpebirtok, a kisipari termelő iránt . . . Úgy gondolom, hogy sikerül ezt a kérdést megoldanunk. Mindenesetre kísérletünk hasznos lesz a jövőbeni proletár forradalmak számára, amelyek műszakilag jobban felkészülhetnek e kérdés megoldására.”²³

Jellemző, hogy Lenin az OKP(b) és a szovjet hatalom (NEP) 1921 — 1922-es új gazdaságpolitikájával kapcsolatban a forradalomtól való ellátlásról beszél. Ez a szovjet hatalomnak a közép parasztság — az ártermelő, a kapitalista jelölt, akinek a gazdaságát a háború és a terméketlenség feldúlta — iránta olyan végsőkig terjedő engedményekben jut kifejezésre, amelyek nem veszélyeztetik a forradalmat, hanem még mindig a szovjet hatalom megőrzését segítik elő. A közép parasztsággal való szövetségről van szó, a forradalom érdekében. Ez egyben az egységes proletár-front taktikájának egyik lényeges álláspontja. Lenin erre is azt mondja, hogy bizonyos értelemben eltérést jelent (a világorradalom várt fejlődéséhez viszonyítva, olyan értelemben, hogy az új körülmények között a hatalomért indított rohamot új módon kell előkészíteni, mégpedig a parasztsággal való szövetségben).

A fejlett kapitalista országokban, elsősorban Németországban és Olaszországban a burzsoá reakció háború utáni támadása nem csak a munkásosztály és a forradalmi munkásmozgalom ellen irányult, hanem a burzsoá demokráciát is veszélyeztette. Emiatt a jövőbeni szocialista forradalom alapértékei megkövetelik, hogy az egész munkásosztály és élcsapata,

a kommunista pártok, fellépjenek a reakciós intézkedések és mozgalmak ellen, a burzsoá-demokratikus szabadság megvédésére.²⁴ „Ez az összdemokratikus jelszó felfedi azon legszélesebb dolgozó tömegek egyesítésének útját, amelyek a továbbiakban magának a harc logikájának révén a gyökeres szociális átalakulás és szocialista forradalom elkerülhetetlenségének gondolatához közelednének. Éppen ez a jelszó vezet a kommunista pártok tekintélyének növeléséhez, a tömegekre gyakorolt hatásuk kiszélesítéséhez.”²⁵

Létrejött valójában a burzsoá demokráciáért és a szocializmusért, a proletár diktatúráért folyó harc közötti szükséges kapcsolat. A proletárdiktatúra kérdését Lenin halála után politikailag elhanyagolták, majd a Kommintern hetedik kongresszusán ismét felelevenítették. Az új forradalmi hullám valójában a fasizmus, a háborús veszély ellen, de a nemzeti függetlenségért és a burzsoá szabadságért, mint az osztályharc elemei feltételeinek „természetes” fejlődéséért folyó küzdelemként indult el. Ezzel a harccal azonban a forradalmi hullám szocialista forradalomná alakulhatott át, amelyet a Jugoszláv Kommunista Pártnak Titóval az élén sikerült megvalósítania.

3. EGYESÍTENI AZ ÖSSZES ANTIIMPERIALISTA ERŐKET

Az egységes proletár front kialakítása taktikájának megvolt a maga szerepe. E taktika alkalmazásával az osztályharc „nyugodt” fejlődésének időszakában a forradalmi erőknek sikerült az osztályerők viszonyát a proletár forradalom javára megváltoztatni. Az új forradalmi hullámban, amely az adott körülmények folytán a második világháborúval egyidejűleg bontakozott ki, két forradalom valósult meg: a jugoszláv és a kínai. Ismét egyensúly-állapot jött létre, de minőségileg más, mint Lenin idejében volt. A világ egy részében közvetlenül tevékenykednek a szocializmus építésén; a világ egy része a fejlett kapitalista országok fölénye ellen, a nemzeti függetlenségért, a gyorsabb gazdasági fejlődésért küzd, arra törekedve, hogy a lehetőségekhez mérten megkerülje a fejlődés kapitalista útját; a kapitalista társadalmakban mind nagyobb méreteket ölt az állami kapitalizmusnak, a szocializmus tornácának kifejlődése. A szocializmus erkölcsi-politikai ereje megnövekedett, anyagi tekintetben pedig, figyelembe véve a katonai szempontokat, meghatározott egyensúly jött létre. Mégpedig a katonai erők olyan egyensúlya, amelyben a háború, mindent megsemmisítő eszközzé, nem pedig az egyik fél győzelmi eszközévé válna. Ilyen feltételek mellett a háború többé már nem elkerülhetetlen, habár nem szűnt meg a politikai harc eszköze lenni, a szocializmusért, a forradalmi átalakulásért folyó harc pedig ismét új hozzáállást követel.

A jelenkor alapvető és fő kérdése, leegyszerűsítve, a szocializmus vagy a háború.²⁶ Ez a kételkedés valójában magában foglalja a munkának a tőke elleni harca egész történelmét, a szocialista forradalom világfolyamattá érésének történelmét, a proletár avantgarde és a munkásmozgalom forradalmi hatásának történelmét.

Az osztályharc nemzetközi méretekben elért eredményeire, valamint a második világháború előtt és alatt nemzetközi méretekben az osztályerők újraformált viszonyára alapozva, a szocialista forradalom, illetve a szocialista építés mind több országban való terjedésének feltételei mellett a gyarmatosítás elleni forradalom erőteljes fejlődése közepette, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmeneti időszak nagyon viharos és nagyon is sorsdöntő pillanatában, amikor az egyik vagy másik fél túlerejének kérdése egyúttal, meghatározott értelemben, az egész emberiség fennmaradásának kérdését jelenti, tekintet nélkül a társadalmi berendezésre, a JKSZ megfogalmazza az árútermelők öngazgatói társadalmi építésének, az aktív koegzisztencia, vagyis a sokoldalú nemzetközi együttműködés tételét, amelynek alapelve „hogy a különféle társadalmi rendszerek nem lehetnek a háborús összetűzések okai, valamint az országok és népek közötti békés együttműködés fékezői . . . , hogy a különféle vitás kérdéseket békés úton kell megoldani, és az erőszakot, valamint a háborúkat ki kell iktatni a nemzetközi viszonyok gyakorlatából . . . , hogy tisztelni kell a más népek és országok belügyeibe való be nem avatkozás kötelezettségét, valamint minden népnek arra való jogát, hogy önmaga rendezze belső fejlődését és életét.”²⁷

Az aktív, békés koegzisztencia a haladó folyamatok és az elkerülhetetlen történelmi változások alkotó része, mondja Tito. „Az amit a koegzisztencia politikájának biztosítania kell nem más, mint hogy ezek a változások háború nélkül történjenek a demokratikus viszonyok erősödésével a világon, a legszélesebb néprétegeknek a gazdasági és társadalmi problémák megoldásában levő szerepe növekedése mellett.”²⁸ Az aktív, békés koegzisztencia megvalósításának értelme abban rejlik, hogy minden egyes országban megkönnyítse és ösztönözze a belső haladó folyamatokat, de eközben „ne tegye kérdésessé a világképét, hanem szilárdítsa azt.”²⁹

A békéért, a békés szocialista építésért, az elmaradott és fejletlen országok gyorsabb gazdasági fejlődéséért folyó — az egyenrangúság elvén alapuló — harc olyan általános követelmény, amely az összes antiimperialista erőket az el nem kötelezett országok és a policentrizmus elvén megszervezett erők köré gyűjti. Ez ugyanaz a második világháború előtti és alatti antifasiszta egység, amely most új körülmények között, új módszerrel fejt ki a harcát az imperializmus, vagyis a kapitalizmus, mint a kizsákmányoláson és osztályuralmon alapuló egyenlőtlenség forrása ellen. A forradalmi harcnak e korszerű stratégiai-taktikai tétele a mindennapi gyakorlat és mindennapi eszmei-politikai viták tárgyát képezi, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalmakban, valamint a világ valamennyi haladó mozgalmában.

A FORRADALMI TAPASZTALAT ÉS A TÖRTÉNETÍRÁS

A munkásosztály, azaz valamennyi függőségben levő és kizsákmányolt, nemzetközi szolidaritása kialakításában ez a három történelmi mozzanat arra utal, hogy a proletár osztályharc stratégiai-taktikai tételei mindig teljességükben és egységesen magukban foglalják a hatalomért — a proletár diktatúra létrehozásáért — vívott harc meghatározott kérdéseit, valamint a szocialista társadalmi berendezés építésének meghatározott kérdéseit; a történelmi körülmények pedig az egész struktúra központjának eltolódását, valamint a mind összetettebb struktúrává való fejlődését teszik lehetővé. Világosan szembe tűnik, hogy a 19. század iparilag fejlett országaiban a városi munkásosztály nemzetközi szolidaritásának kialakítása, a tudományos szocializmussal vezérelve, a széleskörű és összetett egység kiépítésévé fejlődött, megszabadulva az összes függőviszonyban levőknek és kizsákmányoltaknak a leigázó tőke haldokló, de mindent megsemmisítő ereje elleni munkájától.

A proletár osztályharcnak e hatásos stratégiai-taktikai tételei és irányelvei idővel a történetírás tárgyává válnak, mégpedig kettős jelentéssel: önmagukban és metodológiai szempontból. Módszertani szempontból a jugoszláv történetírás számára a szocializmusért folyó harcok — érdemes volna ugyanis egész huszadik századi történetírásunkat határozottabban ilyen értelemben fejleszteni — tudományosan lefektetett és eszmeileg irányított ismeretelméleti alapot képeznek, amelyek kiindulópontként kell hogy szolgáljanak a legújabb időszak társadalmi ellentétei fejlődésével és megoldásával kapcsolatos tanulmányozásában, mert magukban foglalják a társadalmi berendezés ismeretelméleti feltételeinek és fejlődésének alapvető és fő kérdéseire vonatkozó kiinduló megoldásokat. Rámutatnak a társadalom fő folyamataira, elvileg meghatározzák azok időszakait, észreveszik a társadalmi gyakorlat fontosabb jelenségeit és utalnak a meghatározott társadalmi erők szerepére. Ezek magukban foglalják annak az egész történelmi folyamatnak a szükséges, általános és előzetes képét, amelynek a részét tanulmányozzuk. A társadalmi ellentétek fejlődése és megoldása bármely kérdésének a tanulmányozását — egyszerűen szólva — érdemes befejezni abból a felismerésből kiindulva, hogy az egészről, amelyhez a kérdés tartozik, és magáról a kérdéstről is bizonyosságot szerzett a forradalmi avantgarde.

Az említett szempont figyelembe vételével itt az egységes proletárfront és annak a parasztsággal való szövetsége kialakításának lenini stratégiai-taktikai tétele szerint tárgyaljuk az osztályharc egyes lényeges kérdéseit Vajdaságban, a burzsoá Jugoszlávia keretében. Ezzel — úgy számítjuk — ösztönzést adunk az osztályharc stratégiai-taktikai tételeiről szóló kérdések alaposabb tanulmányozásához, mert ez a kérdés jelentős a korszerű történetírás számára, amelynek „végső” ítéletet kell hoznia a társadalmi erők meghatározott történelmi feltételek közti és történelmi környezetbeli hatásáról és jellegéről, illetve „végső” ítéletet hozni a meghatározott események jelentőségéről és a meghatározott tényezők szerepéről az osztályerők fejlődésében.

A munkásosztály politikai szervezetének tevékenységéről szóló tudományos ítélet megalapozásának első és alapvető kritériuma megtalálható már Marx-Engels álláspontjában. Eszerint a tevékenységet a társadalom demokratikus viszonyainak és a munkásmozgalom demokratikus fejlődése érdekében kifejezni.

Leninnek a proletár-osztályharcról szóló stratégiai-taktikai tétele magában foglalja az orosz forradalom tapasztalatát. A forradalom kifejezetten kispolgári környezetben bonyolódott le, amelyben túlsúlyban volt a parasztság, de már a tőke és a munka közötti fejlett és mély ellentéteivel. Ennek a huszadik századi jugoszláv történetírásra nézve külön jelentősége van, mert a jugoszláv forradalom (a NFH) elvileg azonos körülmények között zajlott le: kifejezetten kispolgári környezetben, ahol szintén túlsúlyban volt a parasztság, a tőke és a munka közötti mély ellentétekkel. Egyúttal mindkét esetben ezek az alapvető

társadalmi ellentétek nagyon mély nemzeti ellentétekként is kifejezésre jutottak, így mindkét forradalom olyan feladatokat is megoldott, amelyek a befejezetlen burzsoá forradalomhoz tartoznak.³⁰

A baloldaliság a kommunizmus gyermekbetegsége című művében Lenin az egyik helyen azokról a feltételekről beszél, amelyek között a forradalom előfordul. Ezt mondja: „Amikor a tömegek gyakorlati akciójáról — ha szabad így kifejeznem magam —, a milliós sereg elhelyezéséről, az adott társadalom osztályerőinek az *utolsó és döntő csatáért* folyó beosztásáról van szó . . . nem csak azt kell megkérdeznünk önmagunktól, hogy meggyőztük-e a forradalmi osztály avangardejét, hanem azt is, hogy *valamennyi* osztály, kivétel nélkül, az adott társadalom kötelezően valamennyi osztályának történelmileg aktív erői elhelyezkedtek-e úgy, hogy a döntő csata már teljesen megérett — úgy hogy (1) számunkra minden ellenséges osztály eléggé belebonyolódott, eléggé szembeszállt egymással, eléggé legyöngült az erejét meghaladó küzdelemben, (2) hogy minden ingadozó, bizonytalan, állhatatlan, átmeneti elem vagyis a kispolgár, a kispolgári demokrácia, a burzsoáziával ellentétben eléggé leleplezte, csődbejutásával eléggé diszkreditálta magát a nép előtt, (3) hogy a proletariátusnál létrejött és erőteljes fejlődésnek indult, a burzsoázia elleni legelhatározottabb, a végsőkig bátor forradalmi akciók támogatásának hangulata. Ime, ekkor ért be a forradalom, ha pontosan figyelembe vesszük minden fent említett, fent röviden vázolt feltételt, és pontosan kiválasztottuk a pillanatot, ime ekkor lesz biztosítva győzelmünk.”³¹ E lenini tapasztalat a jugoszláviai osztályharc tanulmányozásának az a gyakorlati, metodológiai tétele, amely szerint a szocialista forradalom megvalósult. Abból a tényből kiindulva, hogy a jugoszláv szocialista forradalom, azaz a NFH a társadalmi ellentétek összefejlődéséből, vagyis az osztályharc erői egészen pontosan meghatározott viszonyainak fejlődéséből és elosztásából keletkezett, érdemes tanulmányozni a viszonyok kiéleződésének, a burzsoá csoportosulások erői kölcsönös kimerítésének folyamatát, felölve itt a kispolgári demokrácia diszkreditálásának és csődbejutásának folyamatát is.

A jugoszláviai és vajdasági feltételek között ez a nemzeti ellentétek kiéleződésének a folyamata, amely olyan helyzetet teremt, melyben a burzsoázia többé nem képes a régi módon élni és irányítani, a tömegek viszont — ahogy Lenin mondja — nem kívánják a régit.³² Ehhez hasonlóan a JKP és a forradalmi munkásmozgalom tanulmányozása meg kell, hogy mutassa, hogyan hatottak és hogyan helyezkedtek el ezek az erők abban az ellenük szegülő társadalmi folyamatban, amit Lenin a (3) pont alatt jelölt meg, azaz hogyan fogták fel és hogyan alkalmazták az osztályharc új taktikáját az új körülmények között, amelyekről Lenin beszél.

Lenin stratégiai-taktikai tétele azon a felismerésen alapul, hogy a forradalmi dagály után — amelyben a forradalmi erők különváltak a Második Internacionálé kispolgári ideológiájától, és a kapitalizmussal körülvéve, létrehozhat az első proletár államot, ezáltal megteremtették az erők bizonyos egyensúlyát — a „békés” fejlődés időszaka következik, amelyben a kommunista mozgalom figyelmének középpontjában az elért egyensúly megőrzése áll, valamint annak áthelyezése a szocialista forradalom további fejlődése javára, az egységes proletárfront és a parasztsággal való szövetségének taktikájával, azaz a tömegek megnyerésével a kommunizmus számára.

Lenin levonja a következtetést, hogy a polgári erők az osztályharc küszöbön álló „békés” időszakában a munkásmozgalomban II. és III. Internacionálén történő végső szakadás feltételeiben, valamint a kapitalista környezetben fenntartott első proletár hatalom feltételei között a nemzeti ellentétek és összeütközések kiéleződése következében, szükségszerűen kimerülnek, és ezért egymás iránti viszonyukat és fejlődésüket e szemszögből kell felmérni. Továbbá, hogy a demokratikus centralizmus elve alapján megszervezett kommunista mozgalomnak jut a szerep, hogy összegyűjtse és megszervezze a munkásosztály, a parasztság, és az összes elnyomott és kiszákmányolt réteg forradalmi demokratikus erőit, minek következtében tevékenységét az egységes proletár front taktikájának alkalmazása és a parasztsággal való szövetség megvalósítása szerint kell mérlegelniük. Az egyik oldalon áll tehát az imperialista ellentétek kiéleződése, a reakciós burzsoá erők igényeinek összeütközése, amely a köznap gyakorlatban a tömegpszichológiában, a nemzeti ellentétek elmélyülését eredményezi, a másik oldalon pedig a munkásosztály egységes frontja, az egységes forradalmi munkásmozgalom létrehozásának, valamint az összes demokratikus erőknek egységes frontba történő toborzási folyamata áll — a II. világháború előtt és alatt, ez az Antifasiszta Népfront volt — a tőke, és annak legreakciósabb képviselője, a fasizmus elleni harcban. Az adott időszakban ez két alapvető társadalmi folyamat állt egymással szemben, amelyek az osztályharcban az egymással szemben álló feleket testesítették meg, és formálták az erőviszonyokat ebben a harcban. A két folyamat nem egymástól függetlenül

alakult, hanem a legteljesebb mértékben feltételezték egymást, ezzel párhuzamosan a proletár öntudat és a tudományos szocializmus ideológiája igen jelentős szerepet töltött be.

Az orosz forradalom által megoldott feladatok meghatározott törvényszerűséggel jöttek létre, csakúgy, mint azok a feladatok, amelyeket az adott országban sajátosan meg kellett oldaniuk a készülőben levő forradalmi mozgalmaknak. Az előző szocialista forradalom az első általános forradalmi tapasztalat lesz, amelyet a kapitalista országokban létre jövő forradalmi mozgalmak is felhasználhatnak, az osztályharc vezetésében és a forradalom fejlesztésében. E tekintetben, Lenin bizonyos értelemben valóban kiegészítette életművét: A hatalom sikeres megszerzéséig végrehajtotta hazájában a forradalmat és a tapasztalat alapján meghatározta a szocialista forradalom sikeres világfolyamattá való fejlődésére vonatkozó új forradalmi stratégia és taktika tételét. Az ő stratégiája és taktikája egységesen felöleli a szovjet-oroszországi szocializmus alapjainak kérdését és a kapitalista országok proletár avantgarde-jának a hatalom megszerzésére irányuló forradalmi gyakorlatának kérdését is. Mivel az orosz forradalomban a történelmi körülményeknek köszönhetően, a legnehezebb, a legösszetettebb és legsorsdöntőbb kérdésként a parasztközéprtegehez való viszonyulás kérdése merül fel — hogyan kell azt az osztályharcban nem csak szemlegessé, hanem szövetségessé tenni — így ez a kérdés került a Kommunista Internacionálé figyelmének középpontjába. Megoldása dialektikailag feltételezte a szocialista forradalom világfolyamattá való fejlődését. Ennek megfelelő megoldása Szovjet-Oroszországban megerősítette a szovjet hatalmat és szilárd alapokat teremtett a szocializmus építéséhez. A kérdés ilyen kedvező megoldása Szovjet-Oroszországban, az egész világon megkönyíti a forradalmi mozgalmaknak a munkásparasztsággal való szövetségük gyakorlati létrehozását, már a forradalmi válság megérésének időszakában, amely egyúttal megnehezíti azt, hogy a nemzetközi tüke nyomást gyakorolhasson a Szovjet államra, vagyis a szovjet hatalomnak megkönyíti a létfenntartás nemzetközi feltételeit és a szocializmus építését. Természetesen, a forradalom fejlődése szempontjából e kérdés megoldása nem minden országban bírt egyforma jelentőséggel. Jelentőségét az adott ország gazdasági és társadalmi struktúrája feltételezte. A nemzetközi kommunista mozgalom gyakorlatában azonban, az oroszországi forradalom fejlődésével, előtérbe került. Ez a tény utal arra, hogy tanulmányozzuk Sztálinnak a falvakban végrehajtott kollektivizációját, valamint az osztályharc feltételeiben a munkásosztály és parasztság létrejött szövetségének befolyását a burzsoá Jugoszláviában. A forradalmi munkásmozgalom és burzsoázia közötti harcról van szó, amelyet a parasztság megnyeréséért folytattak. Erről a JKP dokumentumaiban nagyon sok, de a modern jugoszláv és főleg a vajdasági történetírásban még mindig kevés szó esik.

Lenin szerint, a munkásosztály és parasztság szövetségének létrehozásával az osztályharc folyamán, a konkrét forradalom sikeres fejlődése érdekében még egy fontos feladatot meg kell oldani. Arról van szó, hogy a munkásosztálynak és a parasztságnak egyidejűleg és egyszerre kell forradalmi akcióba lépnie, vagyis, hogy a proletariátus forradalmát egyidejűleg kell fejleszteni a városban és falvakban is. Az orosz forradalom úgy folyt le, hogy a központi hatalom átvételével először a városban valósult meg, és csak 1918. őszén terjedt át a falvakra is. Lenin szerint a jövőbeni forradalmakban nem kell és nem szükséges, hogy így legyen, de a forradalmi akciónak lehetőleg egyidejűleg kell kibontakoznia. Minél inkább paraszti jellegű az adott ország, annál fontosabb a forradalom befolyásának formája az ország további sorsát illetően. E szemszögből érdemes felmérni a jugoszláv forradalom menetét is, különösen Vajdaságban 1941. folyamán.

Az egységes proletárfront, valamint a munkásosztály és parasztság szövetségének létrehozása — mint azon szocialista országok, szocialista forradalmak, megérésének és győzelmének fontos feltétele, amelyekben túlsúlyban van a parasztság, vagy amelyekben az fontos politikai tényező — olyan feltétel, amely kizárólagosan a proletár avantgarde ténykedésével, tehát a szubjektív tényező ténykedésével valósulhat meg. Ezzel kapcsolatban a huszadik század történetírása elé táruló alapvető kérdések egyike: A szocializmus, mint az osztályharc és a társadalmi kiépítés tudományos elmélete milyen mértékben forrt egységes akcióvá a kommunista és forradalmi munkásmozgalommal? Illetve: a jugoszláviai kommunista mozgalom és vajdasági — amely a jugoszláviainak logikus alkotó része — milyen mértékben volt felkészülve, hogy az osztályharcban a tudományos szocializmus elveit alkalmazza? Ezt a kérdést az egységes proletárfront taktikája kialakítását és alkalmazását valamint a parasztsággal való szövetkezését érintő kérdések összességében kell megvitatni. Az egységes proletárfront és a parasztsággal való szövetség megvalósításának sikere attól függ, hogy a proletár avantgarde az osztályharcban hogyan tudja alkalmazni a tudományos szocializmus elveit a társadalmi feltételekhez, amelyek közepette folyik az osztályharc, azaz, azokhoz a körülményekhez, amelyek az osztályharcban kihatnak az erők viszonyának alakulására — fejlesztve ez által a tudományos szocializmust annak a társadalomnak a fejlődésével

összhangban, amelyben az elveket alkalmazzák. E tekintetben a jugoszláv kommunista mozgalom történelemalkotásra alkalmas, nehéz utat hagyott maga mögött. Ez az út az álláspontok tisztázásával, valamint az agrár- és nemzeti kérdésen alakuló politika kialakulásával kezdődött. A JKP a jugoszláv társadalomnak ezekre az égető, legösszetettebb, legmélyebb és a legsorsdöntőbb ellentéteire alapozva megalkotta a tudományos szocializmus alkotó megvalósításának eszméjét, a szocialista forradalom sikeres végrehajtására és vezetésére. A történetírás azzal kezdte a kérdéssel való foglalkozást, hogy felveti a JKP önállósulásának kérdését a sztálinista Komintern pragmatikus politikájával szemben.

A huszadik századi jugoszláv történetírásnak elsősorban az a része, amely a kommunista és a munkásmozgalom illetve a NFH történetével foglalkozik, egyúttal mind komolyabban kezd foglalkozni a jugoszláv forradalom jellegének kérdésével is: minek alapján és milyen mértékben jelenti az a burzsoá-demokratikus forradalom befejezését, valamint, hogy minek alapján és milyen mértékben szocialista. Ez a kérdés konkrétan — történelmileg másként alakult Vajdaságban, mint Jugoszlávia egyéb társadalmi-történelmi környezetében.

Lenin azt mondja, hogy a forradalom burzsoá-demokratikus jellege „a proletáriátus és parasztság szövetségében jut kifejezésre”.³³ A két forradalom közötti határ pedig a munkásosztály és parasztság szövetségében, Lenin szerint „A proletáriátus felkészültségének és a falusi szegénységgel való egyesülésének fokában nyilvánult meg”.³⁴ A proletáriátus felkészültségének foka az egységes proletár front megvalósítása akcióegységességében jut kifejezésre az eszméileg és szervezetenleg megbomlott munkásmozgalomban. Így a forradalom jellegének kérdése a kapitalista társadalom két alapvető folyamatának tanulmányozására utal bennünk. Ez a folyamat azonban nem tanulmányozható a másik nélkül.

A burzsoázia és proletáriátus mind élesebb osztályharcának feltételeiben, nemzetközi viszonylatban, a Szovjetunió és kommunista internacionálé létezésének feltételeiben, a jugoszláviai forradalmi munkásmozgalom állandó és fokozatos erősödése mellett a jugoszláviai burzsoázia már nem érdekelt a burzsoá-demokrata forradalom befejezésében. A burzsoá Jugoszláviában a megoldatlan agrár- és nemzeti kérdés egyik legsúlyosabb következménye Jugoszlávia fennmaradása kérdésének mind szemmel láthatóbb és mind súlyosabb jelenléte volt. Történelmileg bebizonyosodott, hogy ez a kérdés nem volt megoldható a burzsoá uralom feltételei mellett. Az a tény, hogy egyedül a proletár mozgalom a kispolgári tömegekkel szövetkezve alkalmas a nemzeti kérdés és parasztság kérdésének megoldására, a demokratizálódásért folytatott következetes harcából ered, amelyet a demokratikus elvekről és demokratikus gyakorlatról mindjobban lemondó burzsoázia ellen folytatott. Lenin felfigyel arra, hogy ez a folyamat szükségszerűen feltételezi a szakadást a burzsoá demokráciában. Egy része a forradalom mellé áll, egy része semleges marad, és egy része tudatosan a polgári reakcióhoz csatlakozik. A forradalmi erőknek úgy kell eljárniuk, hogy a kispolgári tömeget mind nagyobb mértékben magukhoz vonzzák.

„A kispolgárság”, mondja Lenin, „gazdasági helyzete szerint a burzsoáziához és a proletáriátushoz viszonyítva patriotikusabb”.³⁵ A kispolgár gazdasági helyzeténél fogva hisz a demokráciában. A demokratikus köztársaságban látja a „tisza demokráciát, a szabad népi államot”, az osztályon kívüli, vagy osztályon felüli nemzeti hatalmat és „az össznemzeti akarat teljes megnyilvánulását” stb . . . Ez azért van, mert ez a réteg távolabb áll „az éles osztályharcától, a tözsdétől és a „valódi” politikától”.³⁶ Lenin ezen álláspontjának szemzögéből érdemes felmérni az autonomisztikus vajdasági kispolgári mozgalmat.³⁷

A burzsoá Jugoszlávia államberendezéséről felújított vitákkal kapcsolatban a punktióció idejében (1932.), jelentős Lenin azon észrevétele, hogy a kispolgárság patriotizmusa főleg a parlamentarizmust érintő kérdéseknél jut kifejezésre. A kispolgárságnak és a tulajdonsága Jugoszláviában és Vajdaságban az 1935. május ötödikei választások idején és után jutott a legjobban kifejezésre, amikor egy pillanatban az új képviselőházi, esetleg alkotmányozó képviselőházi választásokra gondoltak. Lenin azonban azt mondja, hogy a kispolgári parlamentáris demokráciára vonatkozó álmok „az imperializmus napirendre tűzött kérdéseinek szemszögéből elavultak”.³⁸ Szerinte csak egy választás lehet: Vagy a szovjet hatalom, vagy az imperialisták diktatúrája, illetve a fasiszta erők diktatúrája.

A kispolgári patriotizmusa még némely tényezőjét meg kell vitatni Lenin álláspontjának szemzögéből. Az Osztrák-Magyar Monarchia széthullása után a kispolgári tömegek hangulata patriotikus volt. Ez időben fő érdekük Vajdaságban a SZHSZ Királyság és a Horthy-Magyarország végleges elhatárolásán összpontosult. Európában, a fasiszmus erősödésével, a mind kiméletlenebb imperialista gyakorlat, a békeszerződések revíziója miatt e tömeg jelentős része a forradalmi erők felé fordul. Lenin szerint a kispolgári demokráciát a forradalmi erőkkel való szövetkezésre ugyanaz a patriotizmus fűti, amely azelőtt a forradalmi erők ellen tüzelte. Ez jelentős a parasztságnak és általában a kispolgári tömegeknek a kommunista mozgalom politikája iránti viszonyulása tekintetében, a fasiszmus térhódítása idején, 1931-ben.

Azok a folyamatok, amelyek az orosz forradalmat feltételezték és kísérték bizonyos mértékben és hasonló módon Jugoszláviában is megismétlődtek. A kapitalizmus fejlődésével járó alapvető gazdasági folyamat a kispolgári tömegek széthullása; a parasztság tönkremene-tele, a tisztviselők, kispárosok; kis- és közép kereskedők elszegényedése és az értelmiségi ifjúság nagyon nehéz helyzete volt. Ez a folyamat a társadalmi pszichológiában a nemzetileg elnyomott rétegek között sovíniszta érzelmeket kelt, a nemzetileg „szabadok” között pedig patriotizmust. Valójában ez ugyanaz. Mindkét oldalon jelentkeznek azonban reakciós és demokratikus elhatározások is. Ez a megoszlás jelentősen befolyásolja az osztályharc erőinek viszonyulását, mert feltételezi, hogy a kispolgári tömegek, de elsősorban a parasztság milyen mértékben áll a forradalmi kommunista munkásmozgalom, és milyen mértékben a reakciós burzsoázia mellé.

A parasztságban (illetve a kispolgári tömegekben) keresni a szövetségest — Lenin szerint — az osztályharcnak a falvakba való bevitelét jelenti és a társadalmi rétegződéssel felbomlott kispolgári tömegeknek e harcba való bekapcsolását, az állami és társadalmi berendezés demokratizálását az agrárkérdés, vagyis agrárreform teljes végrehajtását, a parasztok adósságának és a nemzeti kérdésnek a megoldását jelenti, hogy a szocialista proletár demokrácia problémáit lehetőleg minél kisebb társadalmi ellentétek mellett oldhassák meg.

A kommunista mozgalom agrárpolitikája, vagyis a parasztkérdés megoldási politikája Lenin szerint, elsősorban a kommunista mozgalomnak a középparasztsághoz való viszonyulás lényege, mert e paraszt saját munkájával, valamint részben a mezőgazdasági bér-munkások munkájával bizonyos mennyiségű mezőgazdasági terménytöbbletet valósít meg. Ide tartozik továbbá a kisparaszthoz való viszonyulás, aki saját parcelláján nem képes piaci többletet termelni. Vajdaságban és Jugoszláviában mindkét parasztréteg a mind súlyosabb agrárkrízisben (a birtok felaprózódása), az általános gazdasági krízisben (amely kétségbe-ejtő szintre csökkentette a mezőgazdasági termékek árát) és a káros gazdasági, különösen mezőgazdasági politikát folytatott, és a későbbi hatalmak a parasztság eladósodásának megoldatlan kérdése az állandóan nyitott árólló a városi ipar javára, a fasiszta Németországnak engedett kedvezmények, hogy pénzügyileg serkentse a német lakosság gazdasági erősödését, a mértéktelen adókötelezettség, a végrehajtás diktatúrája mellett, gyorsított ütemben tönkre ment. Nemzetiségi szempontból mérlegelve, azonban, ez a folyamat nem volt mindenütt egyforma. Vajdaságban legkevésbé a német és legjobban a magyar és szerb lakosságnál jutott kifejezésre. Tönkrement az őslakosság és a telepések is. A kis- és középparasztság valamint az egyéb kispolgári csoportok gyorsult rétegződési folyamata e rétegek egy részét — kivéve a német lakosságot — gyorsabb ütemben hozta közel a proletár ideológiához és a proletár mozgalomhoz.

A diktatúra és krízis feltételeiben a JKP kitűzte a paraszt bizottságok létesítésének a jelmondatát, számítva a parasztság fegyveres ellenállására a diktatúra elleni harcban és arra, hogy e bizottságok erővel hajtsák végre a demokratikus agrárreformot. Annak ellenére, hogy a mezőgazdasági proletariátus és kisparasztság valóban nagyon érdekelve volt ebben a kérdésben, a JKP ezen elképzelése nem valósult meg. A kispolgári tömeg túlnyomó része, sőt a proletariátus egy része is pillanatonként bízott a diktatúrában. Ezenkívül, a kispolgári tömeg és a proletariátus közötti nemzeti ellentét is komoly akadályt jelentett. Egységes akcióra volt szükség, de hiányzott az egységes mozgató erő. Vajdaságban a forradalmi munkásmozgalom egyetlen valódi erejét a magyar proletár tömegek, főleg mezőgazdasági munkások képezték. A polgári pártok vezetőségei várakozási álláspontra helyezkedtek, a JKP pedig természetileg még nem volt eléggé kiépülve jugoszláv méretekben (jugoszláv viszonylatban szervezetileg fejletlen volt). Ezenkívül, a JKP vezetősége külföldre vonult. A Párt eszmei-politikai tekintetben a helyzethez képest nem volt eléggé érett. Számított a falvakban és városokban spontán kialakuló fegyveres ellenállásra, szem elől tévesztve a tényt, hogy a munkásmozgalomban a szocialista demokrácia még nem vetkőzte le a kispolgári mivoltát, és hogy e tekintetben teljes egészében kompromittálta magát. Ezért nem jöhetett létre egységes akció. A történelmi pillanat azonban semmiképpen sem mondható meddőnek. A demokratikus átalakulás iránti valódi szükséglet és az érdekelt társadalmi erők tehetetlensége közötti mély és szemmel látható ellentét erősen befolyásolni kezdte ezen erők felfogását. A JKP megkezdte a szakszervezeti munkásmozgalomban a szervezeti elkülönülés megőrzésével kapcsolatos állásfoglalásának felülvizsgálását (a független illegális szakszervezetek megőrzése) és a rendszer diktatúrája elleni fegyveres ellenállás ösztönzését mindaddig, amíg a tömegek megszabadulnak a diktatúrával kapcsolatos téves felfogástól és láthatóan kifejezik harci hangulatukat, fokozatosan növelik erejüket és feltételek teremtenek az akcióra.

A parasztság megmozdult és az oppozíciós polgári pártokba tömörülve harcra készen állva a centralisztikus államberendezés megdöntéséért és a föderatív berendezés bevezetéséért és egyéb demokratikus követelmények megvalósításáért, amelyben Vajdaság autonómiát követelt. Az agrárkrízis, a diktatúra, az általános gazdasági krízis és a fasiszmus veszélye a parasztság és más kispolgári erők számottevő demokratikus megmozdulását eredményezték. A hagyományok szerint és a körülmények következtében, kezdetben a mozgalom élén a kispolgári demokratikus politikai erők álltak. Legelőször a szocialisták már 1933–1934-ben a Szocialista Párt felújítására indított kampányban, majd a vajdasági mozgalom az 1935. május 5-ikei képviselőházi és 1936. decemberi községi választások időszakában elég alaposan és meggyőzően megindokolták a kispolgári tömegeknek, hogy a fasiszta reakció formájában megnyilvánuló kapitalizmus ellenségük,³⁹ és hogy a kispolgári gazdaság és állam létének biztosítása érdekében ellen kell állni és harcolni kell az állam demokratikusabb és életképebb berendezéséért. A kispolgári demokrácia politikai vezetőségei azonban nem voltak következetesek az antikapitalista és antifasiszta harci jelmondataihoz, és nem voltak képesek ilyen irányú egységes akcióra, minek következtében fokozatosan elvesztették tekintélyüket a tömegek előtt. A tömegek a kapitalizmus és fasiszmus elleni harcot mind nagyobb mértékben a kommunista forradalmi munkásmozgalomban látták, amely arra az álláspontra helyezkedett, hogy minden áron meg kell őrizni a jugoszláviai népek közösségét.

A proletár tömegek a kommunista mozgalomtól vezetve ismét akcióba lépnek. A kommunista mozgalom felméri, hogy létrejön-e a forradalmi akció megvalósításának egyik legfontosabb feltétele: létrejön-e egy erőteljes kispolgári demokratikus mozgalom, amely az antifasiszta harc vonalán objektíven a forradalmi munkásmozgalom szövetségese. A kommunista mozgalom erre a felismerésre alapozza az Antifasiszta Népfrent létesítésének politikáját. A szovinizmus, nemzeti gyűlölet és egyenlőtlenség leküzdése az antifasiszta forradalmi demokratikus erők legközvetlenebb feladata és harci kifejezőmódja lesz.

Az 1932. decemberi vajdasági pontfákciók jelentik a szerb Vajdaságért folytatott harc végét. A polgári demokrata mozgalom ezekben arra a következtetésre jut, hogy Vajdaság tovább nem lehet szerb, hanem az egyenjogú népek közössége. De a polgári vajdasági mozgalom nem képes ilyen Vajdaságot megvalósítani a burzsoá Jugoszlávia keretében, amely erősebb burzsoáziák imperialista törekvéseinek és számításainak tárgyává vált, és így Jugoszlávia sorsa tovább nem a hazai burzsoázia akaratától függ. Az új Vajdaságért folytatott harcot a forradalmi munkásmozgalom veszi át a JKP-tal az élén. Történelmileg nagyon jelentős, hogy a vajdasági kommunista mozgalomban e kérdés körül nincs vita. A jugoszláv kommunista mozgalom már eszmei-politikai téren olyan érett, hogy azonnal gyakorlati harcra fog. A staféta ilyen átvétele viszonylag rövid ideig tart. Már 1935 őszén a kommunista mozgalom Vajdaságot a vajdaságiaknak! — jelszóval lép fel, mely azóta következetesen és biztosan áll zászlaján.

A történelmi körülmények hatása idézte elő, hogy azok a kispolgári ideológus politikusok, akik magukat szocialistáknak nevezték, és akik formálisan a munkásosztály nevében, annak a tisztán osztályjellegű érdekekért léptek fel, de a nacionális kérdés megoldása ellen harcoltak, valóban a reakciós profasiszta burzsoá erők szövetségesei voltak. Ezért a jugoszláv szocialista demokrácia gyorsan elveszítette a munkásosztály támaszát, a parasztság között pedig soha nem is volt valami jelentős támasza.

Felvetődik a kérdés, valóban mi tartotta fenn a szociál-demokratizmust a munkásmozgalom keretein belül? Egy igen fontos tényező, a tőkés hatalom közvetlen beavatkozása, mellyel 1920-ban és 1929-ben betiltja és felosztatja az osztályvédő munkás, harcos szakszervezeteket, hogy a szociáldemokraták és szakszervezeteik ellenállásával tartósan megakadályozza az egységes proletár arcvonal kialakulását. De ez nem minden (ez megismétlődött 1930-ban is, de komolyabb hatás nélkül). A kispolgárság rétegződése eredményeként egy része proletárrá vált. A kispolgárok tömegeivel a parasztokkal körülvevett proletár tömegekben sok kispolgári demokrata tévelygés volt. Ezért találunk itt a szocialisták jó támaszpontja. Emellett megnyilvánult a nemzeti öntudat. A szocialista munkás-szakszervezetekben egészen a január 6-ikai diktatúráig szerb, illetve szláv, míg az osztályvédő Független Szakszervezetben magyar elem uralkodik. A JKP dokumentumai azt bizonyítják, hogy ez tudatában van a kispolgárság jelenlétének és nyomásának a munkásmozgalomban való ideológiai és politikai ingatagságának.

A jugoszláv szocialisták álláspontja a tisztán osztályérdekek képviselésében nem csak hazug volt, hanem reakciós is, mert a munkásosztályt és munkásmozgalmat szembe állította a társadalom kizsákmányolt és leigázott többségének valódi demokratikus érdekeivel.⁴⁰ Lenin szerint a munkásosztály és a kispolgárság erőinek szövetsége nélkül nem lehet eredményes sem a meglévő burzsoá-demokrata szabadság megvédése, sem a proletár osztályharcnak a szocialista forradalommal fejlődése a burzsoá-demokrata szabadság megvédéséért,

a nemzeti kérdésnek a föderációs államberendezéssel való megoldásáért, sem az agrár-reform igazságosabb megoldásáért folytatott harc. E kérdések és a nemzeti kérdéssé összefonódott minden más követelmény megvalósításáért folytatott harcban a kommunista mozgalom és a forradalmi munkásmozgalom fokozatosan maga köré gyűjtötte a kispolgári demokrácia erőit, annak tudatában, hogy ezekkel az erőkkel való harci szövetség a proletár-forradalom első lépését jelenti.

Csak a mind fejlettebb burzsoá-demokrácia feltételei között — mondta Lenin a burzsoá-demokrata köztársaság feltételeiről — „jöhet létre döntő harc a proletariátus és a burzsoázia között”.⁴¹ A nemzetközi viszonyok azonban úgy alakultak, hogy a jugoszláv demokrata forradalom, amely egyben a burzsoá-demokrata forradalom végét és a szocialista forradalom a hatalom átvételének kezdetét jelentette, szükségszerűen a demokratikus és reakciós erők nemzetközi összeütközésének színhelye lett.

Lenin azt mondja, hogy az orosz forradalmat a kapitalisták közötti imperialista háború idézte elő. A kapitalisták közötti imperialista háború, mint a forradalom létrejöttének körülménye, bizonyos mértékben megismétlődött a jugoszláv forradalom esetében is, ezek szerint a jugoszláv forradalom törvényszerűen belső polgárháború is volt. Ezenkívül Lenin rámutat arra, hogy az orosz forradalom esetében valami váratlan is történt: A nyugati kapitalisták imperialista indítékoktól vezérelve, a februári forradalom szövetségi szervei voltak. Sajátos módon nem ismétlődött-e ez meg a jugoszláv forradalom esetében is?

Az 1935-ös időszakban jelentkező öszdemokrata törekvések — melyek a burzsoá demokrata forradalom következetesebb megvalósítására irányultak — jellege olyan volt, hogy számítani lehetett azok teljes megvalósulására. A proletariátus érdekeit nem lehetett a proletár osztályharc közvetlen feladataiként konkrétan kitűzni, míg meg nem oldódtak a befejezetlen burzsoádemokrata forradalom legmélyebb ellentétei: az agrár- és nemzeti kérdés. E tekintetben a jugoszláv kommunista mozgalom nem volt csupán Sztálin III. Internacionáléjának egy kis jelentéktelen részlege, hanem egy forradalmi párt, melynek eszméi áthatották a társadalmi folyamatok lényegét, és a társadalmi ellentétek megoldásának gyakorlatát valóban forradalmivá tették.

Tekintettel arra a lehetőségre, hogy azok az erők, melyektől a körülmények „megkövetelték” az antifasiszta Népfront megalakítását, csak úgy ragadhatták magukhoz a hatalmat, ha valóban egyesültek, a kommunista mozgalom ezen a munkások képviselőinek a hatalomban való részvételét érti. A kommunista mozgalomban és a munkásmozgalom baloldali erői között ez nem vitás. A szocialisták azonban a Népfront megalakításának politikáját kalandnak nevezik. Kijelentik, hogy a hatalomért folytatott harc kilátástalan, hogy a munkásszakszervezetek részvétele a hatalomért folytatott politikai harcban azokat csak meg fogja semmisíteni, mint ahogy megsemmisültek a Független Szakszervezetek, a Párt és forradalmi szakszervezet 1920-ban. A legtöbb, amire az adott körülmények között a munkásmozgalom törekedhet az, hogy saját legális politikai pártot alakítson, szocialista pártot, és hogy a szakszervezet és a párt közbenjárásával elsősorban a munkásosztály napi gazdasági érdekeiért harcoljon. A szocialisták félrevezetik a munkásosztályt, mondván: Ne szövetkezzen a burzsoá-nacionalistákkal. De ezen nem is munkálkodtak. A munkásosztály és a parasztság szövetségéről volt szó a demokráciáért folytatott harcban.

A JKP az ellenzéki polgári pártokba tömörült paraszt tömegeknek megmagyarázza, hogy a kapitalista Jugoszlávia demokratizálása, amire a kispolgári demokrácia törekszik, nem a végső megoldás, hanem az ő helyzetük a munkásosztály és minden más társadalmi réteg helyzete megoldásának a feltétele. A társadalmi berendezés gyökeres megváltoztatására van szükség, hogy valóban meg lehessen oldani az agrárkriszist, a földművesek eladósodásának, a munkanélküliség, a bérek és az árak kérdését, valamint mindezen a gazdasági és egyéb kérdések révén megoldani a nemzeti egyenjogúság kérdését is. De a fasiszta veszély körülményei között a burzsoá Jugoszlávia demokratizálódása egyben, mint társadalmi közösség megőrzésének közvetlen feltétele volt, melyet népei, elsősorban a munkásosztály kíván demokratikusan berendezni.

Nemcsak a JKP számított az antifasiszta erők hatalomátvételére, hanem az ellenzéki politikai pártokba és csoportosulásokba tömörült tömegek is. A kispolgári demokrata vezetők tehetetlennek bizonyultak az akció-egység megvalósítására is, a saját soraikban, de az antifasiszta népfront kialakítását szorgalmazó kommunista politikát, mint ellenséges tevékenységet nyíltan elutasították. Ilyen módon a kispolgári demokraták tehetetlensége és hazugsága lelepleződött az őket követő tömeg előtt. A kispolgári tömegek, elsősorban a szegény- és közép parasztság mindinkább a kommunista mozgalom felé fordult, belátva, hogy egyedül vele együtt tudják kiharcolni az égető kérdések megoldását. A JKP hatása a paraszt tömegekre 1935-től kezdődik és 1938-ban lesz nagyon érezhető, amikor a háborús veszély mind szembetűnőbb és elkerülhetetlenebb. Ezt a hatást Leninnek a kispolgársággal

és a kispolgári demokráciával kapcsolatos állásfoglalásából kiindulva kell áttekinteni. Lenin a munkásosztály harcában a kispolgárság ingatagságára utal, rámutatva e jelenség gazdasági alapjára. Ilyen körülmények hatására az osztályharc nemzetközi fejlődésében a kispolgárság jelentős része a kommunista és forradalmi munkásmozgalomhoz csatlakozik. Vajdaságban a fejlődést különösen a nemzetiségi viszonyok alakulása befolyásolta, így a proletár mozgalomhoz meghatározott nemzetiségű kispolgári tömegek csatlakoznak. De a kispolgári tömegek egy része, mégpedig nem jelentéktelen része, mind szorosabban a fasiszta mozgalmakhoz csatlakozott. Azonkívül a proletariátus egy másik része is, melynek osztályöntudatát a kapitalista kizsákmányolás minden nehézsége elfojtotta, és mély nemzeti gyűlöletet ültetett el benne. 1937-től kezdve a II. világháborút megelőző években a Mezőgazdasági Dolgozók Szövetsége eltűnik. Ilyen módon, amikor a szláv kispolgári tömegek a kommunista és forradalmi munkásmozgalom köré tömörülnek, ez egy igen erős és fontos kapcsolatot veszít el a proletariátus jelentős részével, elsősorban a magyar nemzetiségű földműves proletárokkal.

A jugoszláv és vajdasági történetírás jelentős számú munkát adott ki a legújabb történelemlről. Nincs azonban olyan kezdeményezés, amely az egész társadalmi fejlődést, mint az osztályharc fejlődését tekintené át, ami csoportmunkát követel. A munkák legnagyobb része tényközlő pozitivistá jellegű. Az utóbbi időben mind több anyag jelenik meg. Ezzel kapcsolatban a huszadik századi jugoszláv és vajdasági történelemírás metodológiájára vonatkozó vitákban megérett a kérdés: A mind nagyobb mennyiségben összegyűjtött és napfényre került tényeket hogyan lehet valóban és bizonyos értelemben teljesen megismerni? Ideológiai-politikai kérdéssről van szó, amely a mai történelemírás belső, metodológiai kérdése. Ennek megoldása a mi történelemírásunkban túl van a kezdeti fázison, de halaszthatatlan szükséglet, hogy a megismerés folyamatában elkerüljük a sematizmust, és felületességet. Úgy véljük, hogy ezt egyedül úgy érhetjük el, hogy a társadalmi események jellegét a proletariátus osztályszemszögéből szemléljük, ugyanabból a szemszögből, amelyből a forradalmi erők hatottak, és amelyből hatnak a társadalmi ellentétek felszámolásában. Ez azt jelenti, hogy a tanulmányozás tárgyát képező minden kérdést az osztályharc erőviszonyok fejlődése tényezőinek és mozzanatainak kell tekinteni, a demokratikusabb társadalmi viszonyok megteremtéséért folytatott harcban. Ebben világosan megnyilvánuló álláspont, hogy a történetírás politikai tudomány (de nem a politika szolgálója is). Erős befolyást gyakorol azonban az a (kispolgári) felfogás, hogy a történetírás és más társadalmi tudományok nem lehetnek politikai jellegűek, ha tudománnyá akarnak válni. Bizonyos erők ellenszegülnek a proletár osztályálláspontnak, a tudományosság színe alatt elavult burzsoá felfogásokat akarnak érvényre juttatni. Az ilyen áramlatok ellen nyílt ideológiai harcot kell folytatni, hogy a történelemírás ideológiai-politikai kérdéseit ne csoportosulásokkal, ne az olyan különféle szervezési kereteken belül saját „önigazgató” többségek kialakulásával oldjuk meg, amelyek a történelemírás helyzetével kapcsolatos különféle kérdésekkel, káder- és anyagi kérdések megoldásával foglalkoznak.

MEGJEGYZÉSEK

- 1 K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin — O proletarskom internacionalizmu (tovább csak a kötet címe), Moszkva 1968, 5, 13, 18.
- 2 U. a. 29.
- 3 U. a. 10.
- 4 Marx például azt mondja, hogy az ír kérdés több évi tanulmányozása után azt a következtetést vonta le, hogy „Angliában az uralkodó osztályra döntő csapást (az egész világ munkásmozgalmára döntő jelentőségűt) nem Angliában, hanem csak Írországban mérhetnek”. (Ugyanaz 87) „Angliában a proletariátus felszabadulásának első feltétele — a földbirtokos oligarchia megdöntése — megvalósíthatatlan marad, mert lehetetlen a pozíciót megdönteni magában Angliában mindaddig, amíg az Írországi erős támaszpontjaik megvannak”. (Ugyanaz 81.) Az angol nagybirtokosok — landlordizmus — megbuktatását sokkal könnyebb Írországban véghez vinni, mint Angliában „azért, mert Írországban a gazdasági harc a föld birtoklására irányul, mivel ott ez a harc egyidejűleg nemzeti harc is”. (u. a. 85). Ezért Marx és Engels az internacionálét is tudatosan mozgósítják az ír kérdés megoldására, mert úgy vélik, hogy ennek az a fő feladata, hogy meggyorsítsa a szocialista forradalmat Angliában, ahol már a kapitalista ellentétek megérték a forradalmi megoldásra. Marx és Engels ugyanezt a logikát, mint az ír kérdésben, alkalmazzák a lengyel kérdésben is. Amíg az orosz katonák Lengyelországban tartózkodnak — mondja Engels — a lengyel népek nem lehet sem politikai, sem szociális szabadsága (U. a. 176). Lengyelország függetlensége és a forradalom Oroszországban kölcsönösen feltételezik egymást. Ez a forradalom sokkal közelebb áll, mint első tekintetre látszik, mondja Engels és kihangsúlyozza, hogy Lengyelország függetlensége és a forradalom Oroszországban a német munkásságnak azt jelenti, hogy a német burzsoázia, a német hatalom, vagyis a német reakció saját erejére lesz utalva, amelyekkel mi még idővel leszámolunk”. (u. a. 177).

- ⁵ U. a. 130. Marx és Engelsnek a proletariátus osztályharca fejlődésének feltételeiben két fokozatot figyelünk meg, amelyek két teljesen külön fogalmat jelölnek a forradalmi tett irányelveiről, lehetőségeiről és feltételeiről, de amelyek egymás között szerves és logikus kapcsolatban állnak. Az első a társadalmi viszonyoktól, vagyis az osztályerő viszonyától és megosztásától függ, főleg a fejlett európai társadalmakban, a Párizsi Kommunig, a másik pedig a Párizsi Kommun után. A Párizsi Kommun bizonyos értelemben meglepte Marxot, de nem hozta zavarba. A Párizsi Kommun kapcsán megállapítja, hogy a munka tőke elleni harca új fázisba lépett. (U. a. 117). Olyan idő állt be, mondja, hogy a munkásmozgalom társadalmi átalakulást kezdett végezni, kommunákat alakítani, forradalmakat szervezni. (U. a. 120).
- ⁶ U. a. 181.
- ⁷ U. a. 199.
- ⁸ U. a. 163.
- ⁹ U. a. 241. Engels megállapítja, hogy nincs eleve meghatározva, hogy a proletár forradalomban Franciaország olyan szerepet játszon, amelyet a burzsoá forradalom játszott az 1789–1798. években. „Ez ellentmond a mai gazdasági és politikai tényeknek. Franciaország gyáripara lemaradt Anglia gyáripara mögött, az adott időben lemaradt Németország gyáripari fejlettsége mögött is, mely 1860-tól kezdve gigantikus léptekkel fejlődik. A franciaországi munkásmozgalom nem lehet ma összehasonlíthatni a németországi munkásmozgalommal. De sem a franciáknak, sem a németeknek, sem az angoloknak, senkinek közülük nem fog különösen kijutni a kapitalizmus megdöntésének dicsősége. . . . A proletariátus felszabadítása csak nemzetközi tenné lehet”. (U. a. 241) Ha a franciák a forradalmat saját tetteikért akarják véghez vinni, képtelenné teszik azt. Az, hogy a burzsoá forradalom vezetői csak franciák voltak — Napoleonig, a hódításokhoz, a Szent Szövetség betöréséhez vezetett el, mondja Engels.
- ¹⁰ V. I. Lenin, O sojuze rabočego klasa i krestjanstva (tovább csak a kötet címe), Moszkva 1954, 324.
- ¹¹ O proletarskom internacionalizme, 283–284.
- ¹² U. a. 337.
- ¹³ U. a. 341.
- ¹⁴ Utalás Lenin Krah druge internacionale, Válogatott művek, Kultura, Beograd 1960. 9. könyv.
- ¹⁵ O proletarskom internacionalizme, 370. 372.
- ¹⁶ V. I. Lenin, Polnoe sobranie sočinenij, izdanie pjatoc (a továbbiakban csak a kötet címe), 44. kötet, 36–37
- ¹⁷ U. a. 41. kötet, 75.
- ¹⁸ U. a. 37. kötet, 211.
- ¹⁹ U. a. 41. kötet, 163.
- ²⁰ U. a. 44. kötet, 30
- ²¹ U. a. 59.
- ²² U. a. 39. kötet, 327.
- ²³ U. a. 44. kötet 41–42.
- ²⁴ Ju. L. Molčanov, Komintern: u istokov politiki edinogo proletarskogo fronta, Moskva, 1969. 287.
- ²⁵ U. a. 270.
- ²⁶ Utalás Edvard Kardelj, Socijalizam i rat, Kultura, Beograd 1960.
- ²⁷ Josip Broz Tito, Govori i članci, Naprijed, Zagreb (a továbbiakban csak a kötet címe) XVI. könyv (1962), 32.
- ²⁸ U. a. XVII (1965), 95.
- ²⁹ U. a. XVI, 34.
- ³⁰ Lenin szerint az egyenlőség ideálját a burzsoá-demokrata forradalom szülte. Benne még ez az eszme forradalmi. Tovább ettől az ideáltól burzsoá-demokrata forradalom nem is tud jutni. Ezért a nemzeti egyenjogúság követelése a burzsoá-demokrata forradalom jellegzetessége. A parasztság egyenlőségről ábrándozik, a föld egyenlő használatáról. Lenin megállapítja, hogy ez „a kapitalizmus idealizálása a kistermelők szempontjából nézve”. (Polnoe sobranie sočinenij, 37. kötet 322.) Nem ugyanez az idea rejlik-e a vajdasági mozgalom, és más kispolgári demokrata erőök követeléseiben, különösen azon követelésben, hogy az agrár-reformot következetesen valósítsák meg nemzeti megkülönböztetés nélkül?
- ³¹ Lenin Polnoe sobranie sočinenij, 41. kötet 79. A fordítás a belgrádi Kultura 1960-ban megjelent Válogatott Művekből 13. könyv, 478–479.
- ³² U. a. 69.
- ³³ U. a. 37. kötet 306.
- ³⁴ U. a. 312.
- ³⁵ U. a. 37. kötet 190.
- ³⁶ U. a. 192.
- ³⁷ A vajdasági mozgalommal kapcsolatban kihangsúlyoztuk, hogy azt nagyzsádk vezetik, de az ideológiája szerint valóban kispolgári mozgalom volt. Utalunk a Vojvodanin c. lapban (Pancsován jelent meg 1935. végén), a vajdasági kérdéstről és a vajdasági parasztság helyzetéről megjelent cikkekre.
- ³⁸ Lenin, Polnoe sobranie sočinenij 37. kötet 193.
- ³⁹ Utalás a belgrádi *Radničke novine* — 1933–1934. évi számaiban megjelent program cikkeire.
- ⁴⁰ Ezzel kapcsolatban utalunk a munkásmozgalomban a szocialisták és baloldaliak (kommunisták) között a belgrádi és zágrábi lapokban, *Radničke novine*, *Pregled*, *Odjek*, *Radnik* — lapok hasábjain 1935–1936. év folyamán folytatott vitákra.
- ⁴¹ Lenin, O sojuze rabočego klasa i krestjanstva, 75, 212.

REZIME

TRENUK ISTORIOGRAFIJE

U borbi za progresivno razrešavanje sazrelih društvenih suprotnosti, revolucionarni radnički pokret izgrađuje odgovarajuću strategiju i taktiku klasne borbe. Istorijski delotvorne strateško-taktičke postavke i smernice imaju svojstvo objektivnog merila istorijskih zbivanja i po tome postaju bitan činilac istoriografske metodologije. One predstavljaju naučno zasnovanu i idejno usmerenu spoznajnu osnovu od koje valja poći u proučavanju pojedinih pitanja iz razvoja društva u najnovijem periodu, jer sadrže polazna rešenja najvažnijih pitanja u spoznaji uslova i mogućnosti u razvoju društvenog uređenja. One ukazuju na glavne društvene procese, daju u načelu njihovu periodizaciju, uočavaju značajne pojave u društvenoj praksi i ukazuju na ulogu i karakter određenih društvenih snaga. One sadrže nužnu opštu prethodnu predstavu o celini istorijskog kretanja čiji se deo proučava.

Sa metodološkog stanovišta, za jugoslovensku istoriografiju borbe za socijalizam od posebnog je interesa Lenjinova strateško-taktička postavka jedinstvenog proleterskog fronta i saveza organizovane radničke klase i seljaštva, zasnovana na iskustvu međunarodne proleterske borbe, iskustvu ruske revolucije i spoznaji novih okolnosti za razvoj klasne borbe posle Oktobarske revolucije i stvaranja Komunističke internacionale. Na osnovu prikaza te strateško-taktičke postavke istaknuta su neka bitna pitanja klasne borbe u Vojvodini u okviru buržoaskog Jugoslavije, s težnjom da se u vojvođanskoj i jugoslovenskoj istoriografiji dvadesetog veka podstakne celovito sagledavanje klasne borbe kao osnovnog i sveobuhvatnog društvenog procesa.

ZUSAMMENFASSUNG

AUGENBLICK DER HISTORIOGRAPHIE

Im Kampf um die progressive Lösung der ausgereiften gesellschaftlichen Widersprüche, baut die revolutionäre Arbeiterbewegung die entsprechende Strategie und Taktik des Klassenkampfes aus. Die geschichtlich wirksamen strategisch-taktischen Ansätze und Richtlinien haben die Eigenschaft eines objektiven Masstabes der historischen Ereignisse und werden danach ein wesentlicher Faktor der historiographischen Methodologie. Sie repräsentieren eine wissenschaftlich fundierte und ideell orientierte Erkenntnisbasis von der bei der Untersuchung der einzelnen Fragen der Gesellschaftsentwicklung in jüngster Zeit ausgegangen werden muss, da sie die Ausgangslösungen der wichtigsten Fragen in der Erkennung der Bedingungen und Möglichkeiten in der Entwicklung der Gesellschaftsordnung enthalten. Sie weisen auf die wichtigsten Gesellschaftsprozesse hin, geben grundsätzlich deren Periodizität, entdecken wichtige Erscheinungen in der Gesellschaftspraxis und weisen auf die Rolle und den Charakter bestimmter Kräfte in der Gesellschaft hin. Sie enthalten die nötige allgemeine vorausgehende Vorstellung über die Ganzheit der geschichtlichen Bewegung deren Teil erforscht wird.

Vom methodologischen Standpunkt ist für die jugoslawische Historiographie des Kampfes um den Sozialismus von besonderem Interesse Lenins strategisch-taktischer Ansatz der einheitlichen proletarischen Front und des Bündnisses der organisierten Arbeiterklasse und der Bauernschaft. Dieser Ansatz beruht auf den Erfahrungen des internationalen proletarischen Kampfes, auf den Erfahrungen der russischen Revolution und der Erkenntnis neuer Umstände für die Entwicklung des Klassenkampfes nach der Oktoberrevolution und der Gründung der Kommunistischen Internationale. Aufgrund der Darstellung dieses strategisch-taktischen Ansatzes wurden einige wesentliche Fragen des Klassenkampfes in der Woiwodina, im Rahmen des bürgerlichen Jugoslawiens, hervorgehoben, mit der Bestrebung, in der Historiographie der Woiwodina und Jugoslawiens dieses Jahrhunderts eine vollständige Betrachtung des Klassenkampfes als eines gesellschaftlichen und allumfassenden Grundprozesses anzuregen.